

De accountant: signaleren en waarschuwen

Met de titel 'De accountant: signaleren en waarschuwen' plagieer ik A.M. van Amsterdam die zelf deze titel meegaf aan het vijfde hoofdstuk van zijn recent verschenen proefschrift¹. Ik voel mij vrij om mij van deze titel te bedienen omdat van de desbetreffende stu-

die dat vijfde hoofdstuk in dit artikel centraal staat. In lengte van hoofdstuk komt de registeraccountant na de ondernemer, nog net voor de bank en ver voor de curator. Het typeert mede het belang van de accountant met de hem toegedachte functies.

Van Amsterdam richt zich hier met name op de taak en verantwoordelijkheid van de registeraccountant. Hij legt daarbij de nadruk op 'enerzijds de signalerende functie van de accountant (het tijdig onderkennen van mogelijke insolven-

tie), en anderzijds zijn plicht tot waarschuwen (het informeren van betrokken partijen in het kader van de controle of samenstelling van de jaarrekening)'. Graag maak ik hierbij enkele opmerkingen.

Enkele grondslagen

De signalerende functie van de accountant² en diens plicht om te waarschuwen leidt Van Amsterdam af uit de vertrouwenstheorie, de agencytheorie en de verzekeringstheorie zoals die door hem worden geciteerd³. Van Amsterdam wijst in dit verband ook op regelgeving: onder andere op Art. 17 lid 2 GBR ('... een door de accountants zelf geformuleerde richtlijn') en RAC 570 (Richtlijn voor de Accountantscontrole). Art. 2:384/3 BW regelt een vergelijkbare meldingsplicht voor de ondernemingsleiding.

De accountant

'Het is ... aan de accountant om de door de directie gemaakte inschatting van de continuïteitsveronderstelling te toetsen. Daarbij heeft de accountant een goede informatiepositie door zijn functie van 'economische huisarts' en door zijn periodieke (interim-)controles. ... Hij dient, uitgaande van kennis en ervaring, ook een zekere proactieve opstelling te hebben en bijvoorbeeld alert te zijn op zogenaamde suboptimale beslissingen die niet zijn gericht op het behalen van een maximale winst maar op het verkrijgen van maximale liquiditeit', aldus Van Amsterdam.

Onkunde en/of onwil

De door Van Amsterdam gesignaleerde terughoudendheid van de accountant om dreigende discontinuïteit te melden, krijgt, zoals hij aangeeft, bij Barnes en Den Huan een tweeledige verklaring: ze *kunnen* het niet of ze *willen* het niet. Van Amsterdam: 'De onkunde komt voort uit een gebrek aan kennis of een inspanningsfout: de accountant doet zijn werk niet goed of kent de branche onvoldoende'.

De onwil zou ook zijn terug te voeren

op het self-fulfilling karakter van een discontinuïteitsverklaring. Dat bij gerede twijfel aan de continuïteit van de onderneming de going-concerngedachte wordt losgelaten noemt Van Amsterdam als zwart-witkeuze 'onhandig'.

Samenvatting

Ik vat het als volgt samen. Enerzijds leidt de maatschappelijke functie van de accountant en anderzijds regelgeving tot zijn plicht om te signaleren en te waarschuwen. De accountant verkeert daarvoor als 'economische huisarts' en door zijn periodieke controles in de goede positie. Hij beschikt over kennis en ervaring, moet een proactieve opstelling hebben en alert zijn op suboptimale beslissingen die niet zijn gericht op het behalen van winst. Wel is het onhandig dat het om een zwart-witkeuze gaat.

Going concern als principe

Financial accounting kent een aantal principes. Naast matching, realisatie en voorzichtigheid betreft het onder andere continuïteit: het going-concernprincipe. Tussen de principes bestaat samenhang. Zo is zonder veronderstelde continuïteit matching onmogelijk. Per implicatie daalt zonder veronderstelde continuïteit de boekwaarde van de activa tot het niveau van de directe opbrengstwaarde. De waarde van de onderneming en de daarin geïnvesteerde vermogens daalt vaak nog sterker.

De problematiek die Van Amsterdam aan de orde stelt, heeft nu juist deze going-concernveronderstelling (principe) op het oog. Ook hij herkent in de toepassing van het principe geen waarborg: 'Zeker, een schone verklaring is geen garantie voor continuïteit'. En hij voegt toe: 'maar gebruikers mogen er desondanks in redelijkheid van uitgaan dat de accountant zal waarschuwen voor dreigende problemen'.

Ik zie hierin een tweedeling:

- een verklaring bij de jaarrekening;
- een (aanvullende) verklaring bij dreigende problemen.

De eerste verklaring garandeert ook zonder de aanvullende tweede verklaring geen continuïteit. Met een aanvullende tweede verklaring is de gebruiker van de jaarrekening een gewaarschuwd mens. De problematiek heeft betrekking op het tussenliggende grijze gebied. In de zwart-witkeuze die Van Amsterdam als zodanig benoemt, zou dat grijze gebied er niet mogen zijn. Dus toch het een of het ander? Van Amsterdam acht de accountant in staat om te signaleren en te waarschuwen.

Tweedeling

De mogelijkheid van zo'n zwart-witte tweedeling sluit aan op de karakteristiek die Van Amsterdam van de accountant geeft:

- economische huisarts;
- periodieke controles;
- kennis en ervaring;
- proactieve opstelling;
- alert op suboptimale beslissingen.

Economische huisarts

De controlerend accountant die tevens economische huisarts is, verstrengelt belangen en verliest zijn onafhankelijkheid.

De accountant is niet door zijn expertise op de gebieden van accounting en controle een economisch deskundige. De accountant en de econoom zijn als zodanig verschillend geaard. Onder andere worden zij als het ware van elkaar gescheiden door het realisatiebeginsel. Zij hebben verschillende beroepen. Zij houden zich met verschillende problemen bezig en beantwoorden verschillende vragen. Tot die uiteenlopende vragen hoort de vraag naar (dis)continuïteit.

De accountant houdt zich bezig met accounting. Zijn opdracht is een controle-opdracht of een samenstellingsopdracht. Hij controleert een accounting-systeem en de uitkomsten die het heeft opgeleverd, respectievelijk hij functioneert in dat systeem als een van de schakels door uit de beschikbare gegevens een jaarrekening samen te stellen. Daarmee is de accountant geen economische huisarts.

Kennis en ervaring

De econoom houdt zich bezig met verwachte geldstromen, risico, onzekerheid en rendementseisen. Een verantwoord antwoord op de vraag naar een concreet beeld van de te verwachten toekomst, aangevuld met het risicoprofiel dat daarbij hoort, vereist gewoonlijk grondige analyse. De vraag naar continuïteit – anders dan door deze te veronderstellen – is een vraag voor de econoom. De onkunde van de accountant hoeft dan ook volstrekt niet verwijtbaar te zijn zoals bij Van Amsterdam het citaat van Barnes en Den Huan min of meer suggereert. Hij is als accountant zeker niet de deskundige die nota bene in een twijfelgeval kan gaan waarschuwen.

Proactieve opstelling

Van Amsterdam werkt dit begrip niet uit. In dit verband zal een proactieve opstelling inhouden dat de accountant bereid is om al voordat van discontinuïteit sprake is daarin stelling te nemen. In het specifieke geval moet de accountant een economische vraagstelling beantwoorden. Of hij zichzelf in een min of meer gecompliceerd geval hiertoe op grond van zijn deskundigheid en ervaring bevoegd acht, zal van geval tot geval verschillen. In de situaties waarin de signalen die op discontinuïteit wijzen ook voor de accountant onmiskenbaar zijn, zal – naar ik aanneem – de accountant (pro)actief blijken te zijn. Waar die signalen wel miskenbaar zijn, zal de accountant mijns inziens terecht geen discontinuïteitsverklaring willen geven. Het is zelfs de vraag of een accountant behalve actief ook proactief mag zijn, tenzij proactief hier inhoudt dat de door hem gekende signalen onmiskenbaar op discontinuïteit wijzen, terwijl de gebruikers van de jaarrekening daarvan nog geen signalen hebben ontvangen. Pleit hiertegen niet de bevinding van Van Amsterdam dat in de meeste gevallen de problemen helemaal niet onverwacht komen?⁴

Alert op suboptimale beslissingen

Optimale besluiten zullen in een onderneming niet vaak mogelijk zijn. Van J.L. Bouma herinner ik mij dat een optimale keuze de keuze is die

De controlerend accountant die tevens economische huisarts is, verstrengelt belangen en verliest zijn onafhankelijkheid.

beter althans niet slechter is dan alle andere keuzemogelijkheden. Bij slechts een doelvariabele zou ook in werkelijkheid een optimum wellicht construeerbaar zijn. Met winst als doelvariabele wordt dat al moeilijker. Ten eerste omdat winst een niet erg eenduidig begrip is, en ten tweede omdat maximale winst geen operationeel begrip is. Ten derde omdat ondernemingen zich weliswaar in termen van winst en verlies verantwoorden, maar streven naar doelen in termen van enterprise-value en shareholdervalue. De onderneming is in deze termen een economische entiteit die zich door accounting verantwoordt. Daar zit heel wat tussen. Nog afgezien van de vraag of de accountant is toegerust om suboptimale beslissingen als zodanig te ontmaskeren. Alleen alertheid zal hem hierin niet veel verder helpen.

Eigen disciplines

De accountant en de econoom hebben eigen disciplines. De accountant als economische huisarts stuit op bezwaren van afhankelijkheid en deskundigheid. De accountant is uitstekend gekwalificeerd om verklaringen bij jaarrekeningen te geven. Voor een verantwoord systeem van discontinuïteitsverklaringen zouden economen nodig zijn. Alleen bij voor hem onmiskenbare signalen van discontinuïteit mag van de accountant worden verwacht dat hij hieromtrent mededeling doet.

Een jaarrekening moet aan drie kwaliteitseisen voldoen. Een jaarrekening

is getrouw, duidelijk en stelselmatig. Van Amsterdam gaat in zijn studie in op creatief boekhouden. Wat de accountant binnen het kaders van de jaarrekening met daarbij zijn verklaring kan doen, is naar behoren aandacht te geven aan deze drie kwaliteiten. Verondersteld moet worden dat de jaarrekening die hieruit resulteert op grond van de kwaliteiten van het accountingsysteem als zodanig partijen informeert over de conditie van de onderneming en waarschuwt voor eventueel dreigende discontinuïteit. Kennelijk is dit laatste onvoldoende het geval.

Verwachten we niet te veel, zowel van de jaarrekening als van de accountant? In dat geval zijn er drie mogelijkheden.

- het jaarrekeningmodel wordt aangepast;
- de regelgeving met betrekking tot de rol van de accountant wordt aangepast.
- de beperkingen van de jaarrekening, respectievelijk de accountant worden door de beroepsorganisaties beter gecommuniceerd.

Waar de jaarrekening niets zegt, zou de accountant moeten spreken. Ik zie liever het omgekeerde. In de door Van Amsterdam onhandig genoemde zwart-witkeuze krijgt nu de accountant de zwarte Piet. ●

*Drs. J.G. Groeneveld RA RV, directeur
Wingman Business Valuators B.V.,
Dordrecht/Leidschendam*

¹ Amsterdam, A.M. van, Insolventie in economisch perspectief (dissertatie), Boom Juridische Uitgevers, Den Haag, 2004. (XV + 307 blz + 5 bijlagen).

² Met accountant is hier bedoeld de accountant die bij de jaarrekening een verklaring geeft.

³ Voor de vertrouwenstheorie verwijst Van Amsterdam naar R.J.M. Dassen.

⁴ "De directie heeft ze al maanden en vaak zelfs al jaren zien aankomen...". In het eerste geval - al maanden zien aankomen - zal de accountant nauwelijks in de gelegenheid zijn om proactief te waarschuwen. Als de accountant in het tweede geval - al jaren zien aankomen - proactief zou zijn, dreigt hij een gevaar te zijn voor de stille surseance "... die vaak effectief en efficiënt is".